

УДК 342.951:351.82

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-3-02>

Андрій СОБАКАРЬ

доктор юридичних наук, професор
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
andrii.sobakar@dduvs.edu.ua

Тетяна ДЖЕНЧАКО

кандидат юридичних наук, адвокат
(м. Дніпро, Україна)
d_alpaa@dduvs.edu.ua

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОМУ ТРАВМАТИЗМУ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗМІЦЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті досліджуються адміністративно-правові інструменти запобігання та протидії дорожньо-транспортному травматизму та їх роль у зміцненні національної безпеки. Показано, що зростання автомобілізації великих міст породжує численні соціальні та правові проблеми, серед яких ДТП набувають ознак «національної катастрофи». Обґрунтовано потребу в удосконаленні державної стратегії у сфері безпеки дорожнього руху шляхом формування дієвих адміністративно-правових механізмів профілактики та реагування.

Наголошено на недоліках існуючої системи: фрагментарність нормативної бази, слабка координація між органами влади та громадянським суспільством, недостатній соціально-правовий аналіз проблем аварійності, що знижує ефективність заходів і ускладнює формування цілісної системи забезпечення транспортної безпеки країни.

Запропоновано класифікацію адміністративно-правових інструментів: загально-соціальні (формування правосвідомості учасників дорожнього руху, підготовка водіїв, розвиток дорожньої культури); організаційно-правові (деталізація повноважень органів виконавчої влади, нові технічні стандарти, чіткі вимоги до підготовки водіїв); спеціальні (прогнозування аварійності, паспортизація дорожньої безпеки, моніторинг стану ДТП).

Особливу увагу приділено значенню моніторингу й паспортизації як інструментів прогнозно-аналітичного управління, що дають можливість своєчасно виявляти ризики та концентрувати ресурси на усуненні найнебезпечніших факторів.

Зроблено висновок, що ефективне застосування адміністративно-правових інструментів сприятиме зниженню аварійності, підвищенню правопорядку та посиленню національної безпеки держави.

Ключові слова: адміністративно-правові інструменти, дорожньо-транспортний травматизм, профілактика правопорушень, моніторинг аварійності, паспортизація дорожньої безпеки, організаційно-правові заходи, правове регулювання, національна безпека.

Постановка проблеми. Різке зростання автомобілізації великих міст в останні десятиліття зумовило появу численних соціальних, економічних і правових викликів, серед яких особливе місце посідає проблема дорожньо-транспортного травматизму. Масштаби цієї загрози поступово набувають ознак «національної катастрофи», що потребує комплекс-

© А. Собакарь, 2025

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7618-0031>

© Т. Дженчако, 2025

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-1060-6802>

сного реагування на рівні державної політики. Державна стратегія у сфері безпеки дорожнього руху має передбачати трансформаційні процеси, спрямовані на пошук нових адміністративно-правових інструментів, здатних забезпечити ефективне функціонування системи запобігання та протидії дорожньо-транспортним правопорушенням. Водночас проблема безпеки дорожнього руху виходить за межі суто технічного вдосконалення транспортної інфраструктури та набуває ознак комплексної соціально-правової проблеми. Її поглиблення зумовлене недоліками всебічного аналізу соціальних і правових аспектів організації механізмів забезпечення дорожньої безпеки. Наявна система характеризується недостатньою комплексністю, фрагментарністю та браком ефективної координації дій органів державної влади, місцевого самоврядування й інституцій громадянського суспільства, що призводить до роз'єднаності заходів профілактики та слабкості адміністративно-правового впливу на учасників дорожнього руху.

За таких умов одним із ключових завдань держави стає розробка та впровадження ефективних адміністративно-правових заходів превентивно-примусового характеру, спрямованих на формування правосвідомої поведінки учасників дорожнього руху й запобігання правопорушенням, що несуть загрозу як громадянам, так і національній безпеці загалом. Саме належне застосування адміністративно-правових інструментів у цій сфері має стати основою зниження рівня аварійності та підвищення рівня правопорядку в державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Викладене свідчить про нагальну потребу в пошуку нових ефективних підходів до запобігання та протидії дорожньо-транспортному травматизму, зокрема шляхом удосконалення адміністративно-правових інструментів і вивчення зарубіжного досвіду їх застосування. Важливим завданням є впровадження позитивних практик у національну правозастосовну діяльність, що дасть можливість підвищити результативність профілактичних заходів і знизити рівень аварійності. На необхідності такого підходу наголошують й українські науковці-правознавці, підкреслюючи потребу комплексного реформування системи адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху, а саме В. М. Бесчастний, М. Ю. Веселов, Т. О. Гуржій, С. М. Гусаров, Н. В. Давидова, М. М. Долгополова, В. В. Доненко, О. В. Дудник, А. В. Мілашевич, О. Л. Міленін, М. А. Микитюка, В. В. Новіков, А. М. Подоляка, В. В. Приходько, В. Й. Розвадовський, О. Ю. Салманова, Л. І. Сопільник, А. В. Червінчук, О. С. Юнін та ін. Тому актуальність дослідження зумовлюється недостатньою кількістю наукових праць, спеціально присвячених висвітленню проблеми вдосконалення існуючих адміністративно-правових інструментів запобігання та протидії дорожньо-транспортному травматизму, а також виробленню нових підходів до їх ефективного застосування.

Отже, **мета статті** полягає у дослідженні адміністративно-правових інструментів запобігання та протидії дорожньо-транспортному травматизму, визначенні їх змісту, класифікації та механізмів реалізації, а також обґрунтуванні їхньої ролі в забезпеченні належного рівня дорожньої безпеки як важливого чинника зміцнення національної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Діяльність щодо забезпечення безпеки дорожнього руху здійснюється за допомогою окресленого в законодавстві правового інструментарію, тобто відповідних адміністративно-правових заходів у вигляді певних форм і методів. Форми адміністративно-правового запобігання та протидії дорожньо-транспортного травматизму є теоретично і практично обґрунтованою системою найраціональніших засобів розв'язання завдань щодо виявлення причин та умов, сприяючих поширенню дорожньо-транспортного травматизму, їх нейтралізації та недопущення в подальшому. Наразі існує багато форм і методів превентивного (профілактичного) впливу на підпорядковані об'єкти для недопущення скоєння правопорушень, які детермінують дорожньо-транспортний травматизм.

Адміністративно-правові інструменти у сфері запобігання та протидії дорожньо-транспортному травматизму набувають особливої значущості в контексті класифіка-

ції заходів попередження правопорушень, зокрема тих, що безпосередньо детермінують рівень аварійності на дорогах. Така класифікація дає змогу систематизувати різні форми та методи профілактичного впливу, визначити межі компетенції органів державної влади, місцевого самоврядування й інституцій громадянського суспільства у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. У своїй сукупності зазначені заходи становлять цілісну систему адміністративно-правового впливу, яка охоплює як запобігання адміністративним правопорушенням, так і протидію злочинам у сфері дорожнього руху, формуючи тим самим особливу концепцію регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі дорожньої діяльності.

З огляду на вищевикладене заходи адміністративно-правового запобігання та протидії дорожньо-транспортного травматизму слід розглядати в межах трьох блоків, серед яких:

– *загально-соціальні заходи профілактики адміністративних дорожніх деліктів*, що передбачають діяльність держави, суспільства, їх окремих інститутів, у тому числі громадськості, спрямовану на розв’язання протиріч, які мають місце у сфері економіки, фінансів, соціального забезпечення й негативно впливають на стан захищеності учасників дорожнього руху від дорожньо-транспортних пригод та їх наслідків. До числа актуальних заходів, спрямованих на реалізацію нових підходів до мінімізації ризиків дорожньо-транспортного травматизму в сучасних умовах, можна віднести такі напрями діяльності: 1) виховання в учасників дорожнього руху такої дорожньої суспільної свідомості, яка переконує в тому, що належна організація дорожнього руху поставлена розвитком суспільства на рівень державної, громадської, загальної проблеми, у вирішенні якої зацікавлені всі без винятку і від вирішення якої залежить безпека кожного, чи є він автомобілістом чи ні; 2) формування адекватної сучасним умовам дорожнього руху системи підготовки, професійно-психологічного відбору водіїв транспортних засобів. Інноваційна система повинна забезпечити кардинальну зміну підходів до надання прав на керування транспортними засобами: реалізація громадянином своїх прав і свобод в сфері водіння не може мати безмежний характер, оскільки вона зачіпає права і свободи інших громадян і може представляти реальну загрозу для їхнього життя і здоров’я; 3) удосконалення форм професійної підготовки та професійно-психологічного відбору співробітників суб’єктів профілактичної діяльності (з орієнтацією на визначення спрямованості особистості, моральних якостей, дорожньої культури, освіченості), їх виховання, морально-психологічної та професійно-психологічної, технічної та медичної підготовки; 4) посилення контролю й соціального регулювання процесів забезпечення безпеки дорожнього руху, профілактики та попередження дорожньо-транспортних пригод; 5) організація поетапного формування мотиваційної сфери учасників дорожнього руху; 7) створення центральних і регіональних науково-практичних підрозділів з дослідження та розробки заходів соціального, психолого-педагогічного забезпечення безпеки дорожнього руху; 8) наділення органів виконавчої влади й місцевого самоврядування відповідними повноваженнями та покладання на них відповідальності за стан безпеки дорожнього руху [2];

– *організаційно-правові заходи*, спрямовані на запобігання (у тому числі профілактику) адміністративних «дорожніх» правопорушень, утворюють систему юридичного впливу правоохоронних та інших органів державної влади на учасників дорожнього руху з метою вироблення шляхів запобігання дорожньо-транспортній аварійності. Такі заходи мають передбачати деталізацію законодавства з питань обов’язків і повноважень відповідальних органів виконавчої влади, їх звітність і підконтрольність в організації профілактичної діяльності на транспорті, розробка та прийняття нових технічних регламентів і стандартів з експлуатації доріг і автотранспортних засобів, встановлення більш чітких і жорстких критеріїв медичних показань і рівня підготовки для майбутніх водіїв тощо);

– *спеціальні заходи* (до них віднесено прогнозування аварійності в дорожньому русі, паспортизацію дорожньої безпеки та моніторинг дорожньо-транспортної аварій-

ності). Розглянемо останні більш докладно. Як відомо, аварійність на автомобільному транспорті характеризується кількістю ДТП, у яких загинули або були поранені люди за певний проміжок часу. При цьому тяжкість наслідків ДТП визначається кількістю загинувших на 100 постраждалих. Ці показники складаються відповідно до скоєних ДТП, які завдали певних соціально-економічних збитків країні.

Для того щоб знизити ДТП і тяжкість їх наслідків, недостатньо дати їм фактичну оцінку, тобто охарактеризувати аварійність. Безперечно, доцільно спрогнозувати можливі конфліктні ситуації та вжити заходів щодо їх ліквідації. Такі прогнозовані результати на підставі реалізації відповідних організаційно-правових заходів досягаються через використання статистичних даних організації дорожнього руху.

Свого часу вчені встановили, що ДТП супроводжується певним набором показань навколишнього середовища, які впливають на водія і автомобіль, і є результатом сукупного впливу численних параметрів.

На сьогодні нагально необхідним здається створення правових основ прогнозування аварійності в дорожньому русі, що сприятиме: а) моделюванню за наявних об'єктивних і суб'єктивних умов можливого ускладнення правовідносин в дорожньому русі, ймовірності вчинення правопорушень на транспорті, підвищення аварійності транспортних засобів, поширення дорожнього травматизму; б) запобіганню виникненню причин та умов скоєння адміністративних правопорушень; в) виробленню відповідних висновків і рекомендацій, які повинні сприяти поліпшенню стану аварійності на автошляхах країни й дотриманню належного стану безпеки дорожнього руху; г) своєчасному реагуванню на виявлені негативні причини й умови, що можуть спонукати особу до вчинення адміністративного делікту на транспорті.

До спеціальних заходів профілактики дорожньо-транспортного травматизму доречно віднести й моніторингово-аналітичні заходи, які дають змогу оцінити ефективність заходів з безпеки дорожнього руху та їх відповідність нагальним потребам. Прикладів різного роду аналітичних систем можна наводити досить багато. Більшість із них є по суті геоінформаційними системами, що діють в різних країнах, та розглядаються як інструмент, який може бути використаний на додаток до аналізу ДТП для того, щоб точно визначити фактори, що сприяли виникненню ДТП, на основі тривимірного аналізу [4].

Розвиток на сьогодні системи безпеки дорожнього руху вказує на потребу у створенні системи аналізу, яка сприяла б оперативному вирішенню завдань поточного управління дорожньою аварійністю й давала б можливість чітко визначати перспективні напрями розвитку цієї системи. За своєю суттю моніторинг у будь-якій сфері публічного адміністрування, у тому числі щодо підтримання дорожньої безпеки, є системою збору, збереження й аналізу необхідної для ефективного забезпечення адміністрування інформації. Не випадково вчені розуміють «моніторинг» як «спосіб дослідження реальності, що використовують у різних науках», «спосіб забезпечення сфери управління різними видами діяльності за допомогою надання своєчасної і якісної інформації» [1], «процес вироблення певних актуальних знань (отримання оперативної інформації) про стан системи (середовища), у якій відбуваються зміни для подальшого перекладу цих знань на мову управлінських рішень» [3, с. 137–139].

Особливістю моніторингу є можливість здійснення прогностичного управління системою забезпечення дорожньої безпеки, оскільки моніторинг поряд із поточними статистичними даними містить аналітичну інформацію про можливий розвиток ситуації у сфері дорожньої аварійності в перспективі. За допомогою моніторингу забезпечується реальність поточних і прогнозних оцінок стану безпеки дорожнього руху завдяки одночасному прогнозуванню результатів діяльності щодо профілактики дорожньо-транспортного травматизму. Крім того, місцеві управлінські структури можуть визначити за результатами моніторингу слабкі місця і здійснювати необхідні керуючі впливи, а учасники дорожнього руху можуть

оцінити ситуацію і прийняти внутрішні рішення про можливий характер руху в тому чи іншому територіальному утворенні, а також оцінити адекватність політики щодо забезпечення дорожньої безпеки в регіоні (певній територіальній одиниці).

Отже, моніторинг дорожньо-транспортної аварійності слід розглядати як прогнозно-аналітичну систему безперервного збору, обробки та дослідження інформації про сучасний і майбутній стан безпеки дорожнього середовища, створювану з метою ефективного функціонування й удосконалення загальнодержавної системи забезпечення безпеки дорожнього руху на основі регулювання та планування розвитку її окремих елементів та їх сукупності, проведення інформаційно-аналітичних обстежень стану й виявлення тенденцій організації дорожнього руху з метою своєчасної діагностики проблем і реалізації найбільш ефективних способів впливу на дорожньо-транспортну аварійність для нейтралізації або зменшення її показників.

Подібні системи моніторингу дорожньої безпеки створені в багатьох країнах світу розвинутої автомобілізації. Однак в Україні це питання й досі перебуває на рівні дискусій та обговорення, а отже, потребує створення законодавчих основ застосування моніторингових заходів у дорожній галузі.

Важливе місце в системі адміністративно-правових заходів профілактики дорожньо-транспортного травматизму посідає паспортизація дорожньої безпеки. Її мета полягає у комплексному відображенні стану дорожньої безпеки на певній адміністративно-територіальній одиниці, оцінці ефективності застосування профілактичних заходів, визначенні потенційно-небезпечних об'єктів дорожньої інфраструктури, визначенні місць концентрації дорожньо-транспортних пригод та аварійних ділянок, розробці на основі даних паспортизації заходів убезпечення дорожнього руху та зниження рівня дорожньо-транспортної аварійності.

Використання паспорта дорожньої безпеки на певній адміністративно-територіальній одиниці дасть можливість вирішити ряд важливих проблем статистичного спостереження за станом дорожнього руху, зокрема:

- комплексно відобразити основні результати діяльності уповноважених суб'єктів щодо забезпечення безпеки дорожнього руху;
- забезпечити повне охоплення суб'єктів регіонального моніторингу системою збору інформації;
- замінити частину документації, що подається в різні організації, у тому числі перевести її в електронний формат;
- передбачити єдність методології побудови показників та їх сумісність з аналогічними даними стану дорожньої аварійності в інших регіонах;
- забезпечити участь кожного територіального утворення в розробці цільових інвестиційних програм і контролі їх виконання;
- забезпечити надання надійної і своєчасної інформації для потреб регіональних суб'єктів влади;
- здійснити порівняльний аналіз під час проведення рейтингів регіонів, виділення бюджетних коштів тощо;
- поліпшити інформаційне забезпечення всіх суб'єктів моніторингу, удосконалити процедури збору статистичної інформації про дорожній рух і стан його безпеки.

Доцільність запровадження паспортизації дорожньої безпеки певної адміністративно-територіальної одиниці як уніфікованої форми інформаційно-аналітичної документації про стан дорожньо-транспортної аварійності, причини й умови, що її детермінують, не викликає сумніву та вказує на потребу у створенні відповідних правових основ шляхом внесення змін і доповнень до Закону України «Про дорожній рух» та прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок складання і використання паспортів дорожньої безпеки адміністративно-територіальної одиниці», яка б визначала порядок та методику здійснення дорожньої паспортизації.

Висновки. Таким чином, адміністративно-правові інструменти запобігання та протидії дорожньо-транспортному травматизму доцільно розглядати як закріплені нормами адміністративного права способи та механізми юридично-владного впливу, спрямовані на регулювання поведінки учасників дорожнього руху, організацію діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій у сфері забезпечення дорожньої безпеки. Їхнє призначення полягає у недопущенні виникнення причин та умов, що зумовлюють адміністративні правопорушення у сфері дорожнього руху, мінімізації негативних наслідків дорожньо-транспортних пригод, своєчасному реагуванні на випадки протиправної поведінки та формуванні дієвих профілактичних механізмів, спрямованих на зниження рівня аварійності.

Список використаних джерел

1. Бірюков Г. М. Фінансовий моніторинг у протидії легалізації (відмиванню) коштів в Україні. URL: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/580.
2. Гуріна Д. П. Окремі аспекти підвищення рівня безпеки дорожнього руху. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2015. № 1. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2015_1_8.
3. Подмазін С. І. Особистісно орієнтований моніторинг діяльності закладів освіти. *Директор школи*. 2002. № 33 (225). С. 137–139.
4. Mwatelela J. K. Z. Application of Geographical Information Systems (GIS) to Analyze Causes of Road Traffic Accidents (RTAs) – Case Study of Kenya. International Conference on Spatial Information for Sustainable Development, Nairobi, Kenya. P. 1–7.

References

1. Biryukov, H. M. Finansovyy monitorynh u protydyi lehalizatsiyi (vidmyvannyu) koshtiv v Ukraini [Financial monitoring in combating the legalization (laundering) of funds in Ukraine]. Retrieved from: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/580 [in Ukr.].
2. Hurina, D. P. (2015) Okremi aspekty pidvyshchennya rivnya bezpeky dorozhn'oho rukhu [Some aspects of improving the level of road safety]. *Problemy pravoznavstva ta pravoookhoronnoyi diyalnosti*, 1, 34–40. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2015_1_8 [in Ukr.].
3. Podmazin, S. I. (2002) Osobystisno oriyentovanyy monitorynh diyal'nosti zakladiv osvity [Personally oriented monitoring of the activities of educational institutions]. *Dyrektoreshkoly*, 33 (225), 137–139 [in Ukr.].
4. Mwatelela, J. K. Z. Application of Geographical Information Systems (GIS) to Analyze Causes of Road Traffic Accidents (RTAs) – Case Study of Kenya. International Conference on Spatial Information for Sustainable Development, Nairobi, Kenya. P. 1–7.

ABSTRACT

Andrii Sobakar, Tetiana Dzhenchako. Administrative and legal instruments for preventing and combating road traffic injuries and their role in strengthening the national security of the state

The article examines administrative and legal instruments for preventing and combating road traffic injuries and their role in strengthening national security. It is shown that the growth of motorization of large cities gives rise to numerous social and legal problems, among which road accidents are taking on the characteristics of a “national catastrophe”. The need to improve the state strategy in the field of road safety by forming effective administrative and legal mechanisms for prevention and response is substantiated.

The shortcomings of the existing system are emphasized: fragmentation of the regulatory framework, weak coordination between authorities and civil society, insufficient socio-legal analysis of accident problems, which reduces the effectiveness of measures and complicates the formation of a holistic system for ensuring the country's transport safety.

A classification of administrative and legal instruments is proposed: general social (formation of legal awareness of road users, training of drivers, development of road culture); organizational and legal (detailing of the powers of executive authorities, new technical standards, clear requirements for driver training); special (prediction of accidents, certification of road safety, monitoring of road accident status).

Particular attention is paid to the importance of monitoring and certification as tools of predictive and analytical management, which allow timely identification of risks and concentration of resources on eliminating the most dangerous factors.

It is concluded that the effective use of administrative and legal instruments will contribute to reducing accidents, improving law and order and strengthening the national security of the state.

Key words: *administrative and legal instruments, road traffic injuries, prevention of offenses, monitoring of accidents, certification of road safety, organizational and legal measures, legal regulation, national security.*

Надійшла до редакції: 29.08.2025

Прийнято до друку після рецензування: 08.09.2025

Опубліковано: 14.11.2025